

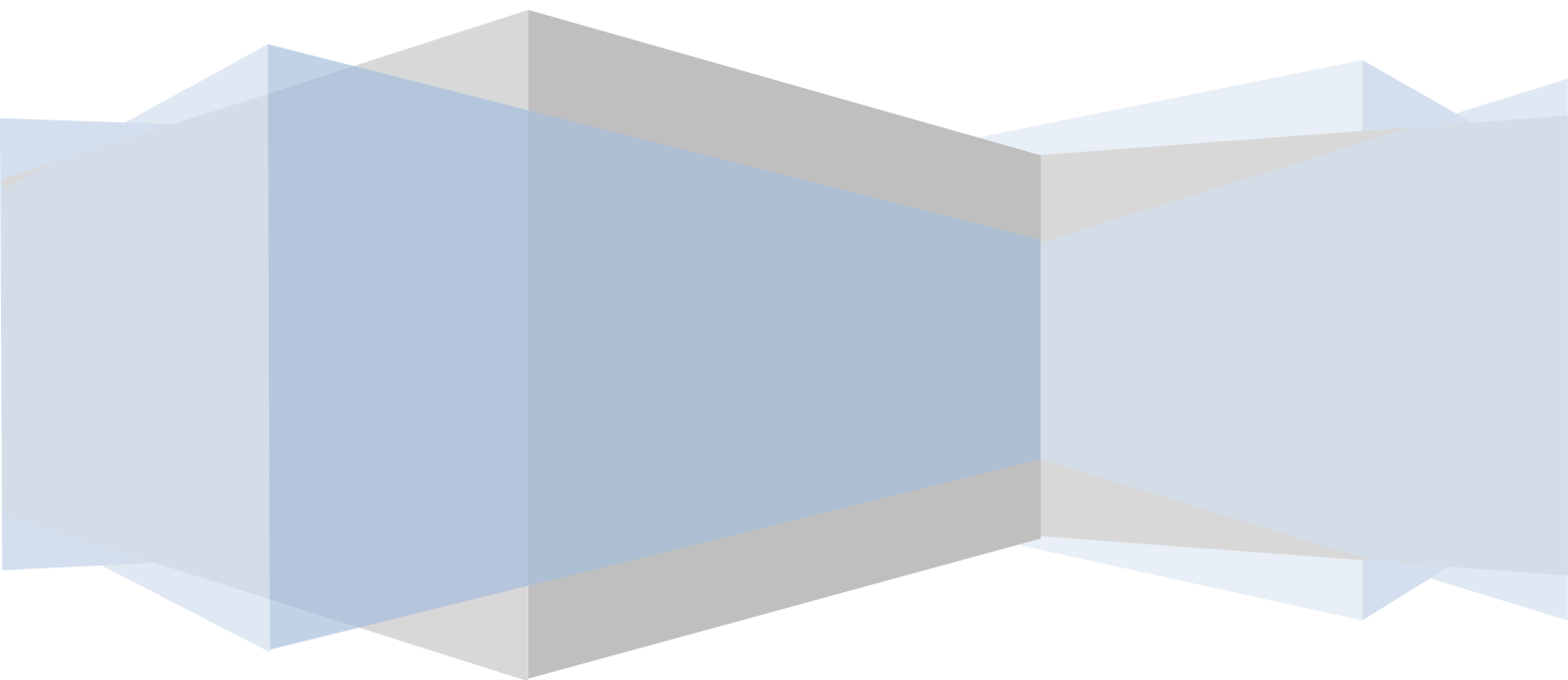
ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΜΟΙΡΩΝ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Α' Λυκείου
1^ο Τετράμηνο
Σχολικό έτος: 2013-2014

Σχολικό έτος: 2013-2014
1^ο τετράμηνο

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΛΚΙΑΔΑΚΗΣ, ΜΑΝΩΛΗΣ
ΠΑΠΑΔΟΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ: ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗ ΑΝΤΩΝΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

➤ Πρόλογος.....	3
➤ Η σχολική τάξη ως θεσμός κοινωνικοποίησης.....	3
➤ Ο μαθητικός ρόλος ως επάγγελμα του αναπτυσσόμενου ανθρώπου.....	4
• Προσαρμογή στο μαθητικό ρόλο και συγκρούσεις ρόλου.....	4
➤ Ο εκπαιδευτικός.....	5
• Η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού.....	5
➤ Τα συλ αγωγής και οι επιδράσεις τους στη συμπεριφορά των μαθητών.....	5
➤ Ο ρόλος του δασκάλου.....	7
➤ Αλληλεπίδραση του δασκάλου-μαθητή στην τάξη.....	7
➤ Ο ρόλος του σχολικού κοινωνικού λειτουργού.....	8
➤ Πρωτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	8
• Το νηπιαγωγείο.....	9
• Ειδικά σχολεία.....	9
• Διαπολιτισμικά σχολεία.....	10
➤ Ρόλοι του εκπαιδευτικού.....	10
➤ Κοινωνική αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους.....	12
➤ Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των παιδικών ομάδων.....	13
➤ Η αναπτυξιακή κρίση του Εγώ << παραγωγικότητα ή ανεπάρκεια.....	14
• Η τάση του παιδιού για παραγωγικότητα και η ευθύνη του σχολείου.....	15
➤ Η επιθετικότητα του παιδιού στο σχολείο και στην οικογένεια...16	
• Η επιθετικότητα στην οικογένεια και στο σχολείο.....	18
• Τι κρύβεται πίσω από την επιθετικότητα.....	19
• Αίτια έκφρασης επιθετικότητας στο παιδί.....	20
➤ Δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο.....	21
➤ Σχολική φοβία.....	21
➤ Προβληματική συμπεριφορά κατά τη σχολική ηλικία.....	22
• Πότε ένα σύμπτωμα είναι σοβαρό.....	22
➤ Επίλογος.....	23

➤ Πηγές πληροφοριών.....24

➤ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η σχολική κοινωνικοποίηση συντελείται στα πλαίσια του σχολικού περιβάλλοντος. Η είσοδος στο σχολικό πλαίσιο γίνεται σε μια ηλικία, που αναμένεται ότι τα παιδιά μπορούν να αναλάβουν κάποιες ευθύνες και να καθοδηγηθούν από μια πληθώρα προτύπων, κανόνων και προσδοκιών. Το παιδί αναπτύσσει καινούργιες συμπεριφορές και ικανότητες, μαθαίνει να συνεργάζεται, να συμπεριφέρεται με τους κανόνες των συνομηλίκων και προσπαθεί να γίνει αποδεκτό σε αυτούς. Το σχολείο προσφέρει ένα περιβάλλον πιο ουδέτερο σε σχέση με την οικογένεια και έτσι δεν δίνει πολλές ευκαιρίες στο παιδί, όπως συμβαίνει συχνά σε αυτήν. Στο σχολείο το παιδί προετοιμάζεται πιο έντονα, από ότι στα πλαίσια της οικογένειας, να γίνει κοινωνικό ον και να μάθει τους κανόνες της κοινωνίας. Ο ρόλος του δασκάλου σε αυτή τη διαδικασία είναι σημαντικός, καθώς το παιδί συχνά τον τοποθετεί στο επίπεδο των γονέων σαν πρότυπο συμπεριφοράς και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη μαθησιακή και κοινωνική του πορεία.

➤ Η σχολική τάξη ως θεσμός κοινωνικοποίησης

Για τη διατήρηση της κοινωνίας είναι αναγκαία η μετάδοση παραδοσιακών γνώσεων, ικανοτήτων και πολιτιστικών κατακτήσεων στους μεταγενέστερους, καθώς και η εισαγωγή τους σε δοκιμασμένους ρόλους, ώστε αυτό που μαθαίνουν να μπορούν και να το χρησιμοποιούν σωστά και με πλήρη υπευθυνότητα.

Στη σχολική τάξη οι μαθητές μαθαίνουν τρόπους προσανατολισμού που είναι μάλιστα μερικές φορές αντίθετοι προς τους οικογενειακούς. Επίσης τα παιδιά εξασκούνται σε ορισμένες τεχνικές και στάσεις κοινωνικές που δεν απαιτούνται μέσα στην οικογένεια και γι' αυτό και δεν μαθαίνονται. Η σχολική αγωγή θεωρείται λοιπόν άμεση συνέχεια της οικογενειακής κοινωνικοποίησης. Στο σχολείο οι μαθητές μαθαίνουν περισσότερα και με διαφορετικό τρόπο, αφού οι συναισθηματικές και κοινωνικές προϋποθέσεις έχουν δημιουργηθεί στην οικογένεια.

Η κοινωνικοποίηση στο σχολείο στοχεύει τόσο στην εσωτερίκευση γενικά αποδεκτών αντιλήψεων σχετικά με τις αξίες καθώς επίσης στην προετοιμασία για την ανάληψη χαρακτηριστικών ρόλων εργασίας.

➤ **Ο μαθητικός ρόλος ως επάγγελμα του αναπτυσσόμενου ανθρώπου**

Η είσοδος του παιδιού στο σχολείο είναι υποχρεωτική για παιδιά που έχουν συμπληρώσει την ηλικία των 5-6 ετών, ενώ η φοίτηση στα νηπιαγωγεία, που γίνεται και αυτή σταδιακά υποχρεωτική, μπορεί να αρχίσει από την ηλικία των 3-5 ετών.

Ο ρόλος του μαθητή συνδέεται με ορισμένες υποχρεώσεις, τις οποίες το παιδί δε θα ήθελε να αναλάβει από μόνο του. Η βασική υποχρέωση του μαθητή περιγράφεται πολύ γενικά ως μάθηση. Όλες οι προσπάθειες του δασκάλου μπορεί να έχουν ένα αποτέλεσμα μόνο εφόσον ανοιχτούν τα κανάλια επικοινωνίας του με το μαθητή.

Το σχολείο όμως δεν είναι για το παιδί μόνο τόπος προγραμματισμένης μάθησης, αλλά και κοινωνικός χώρος. Παράλληλα προς την άμεση δυαδική σχέση που διαμορφώνεται μεταξύ διδάσκοντος και διδασκομένου, ο μαθητής έχει την ευκαιρία να αναπτύξει πλήθος ποικίλων σχέσεων με τους συμμαθητές του. Πρέπει να δεχτεί τους κανόνες που ρυθμίζουν τις διαπροσωπικές σχέσεις και ταυτόχρονα να επιβεβαιωθεί μέσα σ' αυτές.

• Προσαρμογή στο μαθητικό ρόλο και συγκρούσεις ρόλου

Τα εκπαιδευτικά μέτρα που παίρνει το κράτος δε βρίσκουν σύμφωνους όλους τους μαθητές. Υπάρχουν παιδιά που τους αρέσει να μαθαίνουν και χαίρονται για αυτό. Υπάρχουν όμως και παιδιά που δεν μπόρεσαν ποτέ να δεχτούν το ρόλο του μαθητή και που, μετά από λίγες κιόλας εβδομάδες τον μίσησαν.

Ένας λόγος που δικαιολογεί αυτή τη στάση είναι ο περιορισμός της φυσικής ανάγκης του παιδιού για κίνηση και ελευθερία, που αρχίζει ήδη από το νηπιαγωγείο. Τα σχολικά καθήκοντα και το άγχος των σχετικών εργασιών ενισχύουν περισσότερο αυτή τη μαθητική δυσφορία και άρνηση.

Μέσα από τη σχολική φοίτηση διαπιστώνεται σιγά σιγά η σκληρότητα του σχολείου ως θεσμού. Ο μαθητής αναγνωρίζει ολοένα και περισσότερο την υπαρξιακή σημασία που έχει για τον ίδιο η συμμετοχή του στη σχολική εργασία, ώστε να μπορέσει να προχωρήσει στις επόμενες εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Το φάντασμα των στόχων επίδοσης στο σχολείο που κυνηγά το μαθητή, παίρνει ολοένα και σοβαρότερες διαστάσεις στα μάτια του με τη συνδρομή των

προσδοκιών σχολείου και οικογένειας. Έτσι, ο μαθητικός ρόλος γίνεται ένα βαρύ φορτίο για το μαθητή.

Το χειρότερο είναι να κάνει ο δάσκαλος το μάθημα μόνο με τους καλούς μαθητές, κάτω ίσως από τη πίεση του ωρολογίου προγράμματος και της διδακτέας ύλης. Μ' αυτό τον τρόπο βοηθάει τους καλούς να γίνουν καλύτεροι και τους κακούς να γίνουν χειρότεροι.

Η ανάπτυξη σχέσεως εμπιστοσύνης μεταξύ δασκάλου και μαθητή και η επιβεβαίωση και ενίσχυση του μαθητή, όταν προσπαθεί και έχει μια επιτυχία, είναι η πρώτη και ίσως η καλύτερη βοήθεια για την αποφυγή επιπλοκών.

➤ **Ο εκπαιδευτικός**

• **Η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού**

Έχει μεγάλη σημασία η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού απέναντι στους μαθητές του, τόσο για τους ίδιους όσο και για την κοινωνία, γιατί η συμπεριφορά αυτή καθορίζει αποφασιστικά

- το συναισθηματικό κλίμα, την ατμόσφαιρα της τάξεως
- την εξέλιξη των μαθητών στο γνωστικό και κοινωνικό τομέα
- την εξέλιξη δημοκρατικών τρόπων συμπεριφοράς και
- την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος.

➤ **Τα στυλ αγωγής και οι επιδράσεις τους στην συμπεριφορά των μαθητών**

A. Το αυταρχικό παιδαγωγικό ύφος

Σε αυτό, ο εκπαιδευτικός καθορίζει μόνος του τη διδασκαλία, δίνει διαταγές και κανονισμούς. Ακόμα απαιτεί σεβασμό και υπακοή από τους μαθητές. Χρησιμοποιεί επίσης, πολύ τον μονόλογο, αλλά προπάντων παιδαγωγικά μέσα, όπως είναι η τιμωρία, ο έπαινος και η μομφή που στοχεύουν στο να προσέχουν οι μαθητές συνεχώς τον εκπαιδευτικό.

Οι επιδράσεις του αυταρχικού παιδαγωγικού ύφους είναι ότι η αυτόνομη, κριτική σκέψη, η ανεξάρτητη από τον δάσκαλο αποκλείεται. Και όταν ο μαθητής δεν

είναι σε θέση να σχηματίσει δική του γνώμη είναι φυσικό να στηρίζεται στις γνώμες, αλλά και στις προκαταλήψεις των άλλων. Παρατηρείται η πτώση του ενδιαφέροντος για μάθηση.

Ακόμα, μια υποτίμηση του μαθητή εκ μέρους του εκπαιδευτικού έχει σαν αποτέλεσμα να χάνει ο μαθητής την αυτοπεποίθησή του και να αναπτύσσει μια στάση απέναντι στον εκπαιδευτικό που χαρακτηρίζεται ή από απάθεια ή από επιθετικότητα.

Τέλος, στα άμεσα αποτελέσματα της αυταρχικής συμπεριφοράς συγκαταλέγονται: μια περιορισμένη ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών και προσπάθειες επιβολής σε άλλους μαθητές. Στην μετέπειτα κοινωνική ζωή του ο μαθητής δεν θα είναι σε θέση να λύσει αυτόνομα τα προβλήματά του χωρίς υποδείξεις. Θα ασκεί επιθετική κριτική κατά των κατωτέρων του, ενώ θα κρατεί απόσταση απέναντι σε κοινωνικά προβλήματα.

Δεν πρέπει όμως να δοθεί η εντύπωση ότι η αυταρχική συμπεριφορά έχει αποκλειστικά και μόνο αρνητικές επιδράσεις.

B. Το δημοκρατικό παιδαγωγικό ύφος

Εδώ ο εκπαιδευτικός δίνει συμβουλές και επεμβαίνει στην εργασία των μαθητών όσο γίνεται λιγότερο. Έτσι βοηθάει το μαθητή να αυτονομηθεί.

Τα θετικά βιώματα και οι εμπειρίες που έχουν οι μαθητές με ένα δημοκρατικό παιδαγωγικό στυλ τους βοηθούν να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση.

Σε περιπτώσεις που ο εκπαιδευτικός με το δημοκρατικό παιδαγωγικό ύφος επιτρέπει μεγαλύτερη αυτονομία και ελευθερία αποφάσεων οι μαθητές γίνονται πιο αυθόρμητοι, αναλαμβάνουν περισσότερες πρωτοβουλίες, συζητούν τα προβλήματά τους και γενικά η διαδικασία αγωγής τους προχωρεί θετικά.

Γ. Το Laissez-faire-Stil

Σύμφωνα με αυτό το ύφος ο εκπαιδευτικός συμπεριφέρεται παθητικά και αδιάφορα και προσπαθεί να αφήσει τα παιδιά εντελώς ανεπηρέαστα. Η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού χαρακτηρίζεται από παθητικότητα, ηρεμία, κατανόηση, ευγένεια, έλλειψη απειλών και τιμωριών.

Ο εκπαιδευτικός δίνει στον κάθε μαθητή σχεδόν πλήρη ελευθερία δραστηριοτήτων και αποφάσεων και δεν διακόπτει την παιδική εργασία σε καμία

περίπτωση. Δίνει πρόθυμα πληροφορίες και βοήθεια, αλλά μόνο όταν ρωτήσουν οι μαθητές.

Οι μαθητές εδώ δεν είναι συνήθως ικανοί να πάρουν μια απόφαση ομαδικά. Εκφράζουν δυσαρέσκεια για την κατάσταση και την πολύ μικρή επιτυχία της εργασίας τους. Απέναντι στον παιδαγωγό του ο μαθητής συμπεριφέρεται με αδιαφορία. Δεν αποκτά γνήσια κριτική ικανότητα, αλλά τα επιχειρήματά του είναι συνήθως εξωπραγματικά.

Στην πράξη παρατηρούμε σήμερα σχεδόν πάντα μικτές μορφές συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού ως προς τα τρία αυτά συλλ. αγωγής.

➤ **Ο ρόλος του δασκάλου**

Ο εκπαιδευτικός ρόλος αναδεικνύεται ιδιαίτερα πολύπλοκος. Σήμερα δεν αρκεί ο εκπαιδευτικός να είναι μόνο κάτοχος των γενικών γνώσεων που απαιτούνται για τη διδασκαλία. Ο εκπαιδευτικός καλείται, μέσα σε όλες τις άλλες ευθύνες που έχει, να ενεργοποιεί μέσα στη σχολική τάξη εκείνες τις συμπεριφορές του παιδιού που θα το βοηθήσουν να έχει καλύτερη επίδοση στα μαθήματα, αλλά και να επιτύχει στο μέγιστο βαθμό την ομαλή προσαρμογή του στο σχολικό πλαίσιο και την κοινωνικοποίησή του. Μόνο όταν πληρεί αυτά τα κριτήρια, αναγνωρίζεται ως καλός δάσκαλος.

➤ **Αλληλεπίδραση του δασκάλου – μαθητή στην τάξη**

Ως προς τον δάσκαλο απέναντι στο μαθητή, ο δάσκαλος σχηματίζει μια γενική εικόνα για τον κάθε μαθητή του και κάνει ορισμένες προβλέψεις σχετικά με την επίδοση, την οποία αναμένει από τον καθένα χωριστά. Οι προβλέψεις αυτές παίρνουν το χαρακτήρα αυτοεκπληρούμενης προφητείας και καθίστανται προσδοκίες.

Οι δάσκαλοι συχνά δεν ελέγχουν τις αντιδράσεις τους και δεν συνειδητοποιούν το διαφορετικό τρόπο με τον οποίο φέρονται στους μαθητές στους. Οι διαφορές αυτές απορρέουν από την πείρα, και τα στερεότυπα που έχουν. Έτσι η μαθησιακή πορεία ενός μαθητή επηρεάζεται καθοριστικά από τον τύπο προσδοκίας του δασκάλου του. Οι μαθητές με τη σειρά τους διαλέγουν ρόλους μέσα στην τάξη επηρεαζόμενοι από τον εκπαιδευτικό τους και χωρίζονται σε ομάδες των άριστων και των αδύναμων μαθητών. Έτσι η σχολική τάξη οδηγείται σε «πόλωση», με αποτέλεσμα οι καλοί μαθητές να γίνονται καλύτεροι και οι κακοί χειρότεροι. Όπως είναι ήδη γνωστό από τη σχολική εμπειρία, μέσα στο σχολείο

γεννιούνται τρεις κατηγορίες μαθητών: Οι άριστοι μαθητές, οι μέτριοι και οι αδύναμοι.

- Οι άριστοι. Αυτή η ομάδα αποτελείται από άτομα τα οποία δέχθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό την εύνοια και τη θετική προσδοκία των δασκάλων και του σχολείου.
- Οι μέτριοι, οι οποίοι μαζί με τους αδύναμους μαθητές στην πλειοψηφία τους, αντιμετωπίζονται με προκαταλήψεις των δασκάλων και των άλλων μαθητών και μαζί με την αδιαφορία του δασκάλου έχουν ως αποτέλεσμα και την απομόνωσή τους από διάφορες σχολικές δραστηριότητες, πράγμα που οδηγεί στο γενικότερο αποκλεισμό του παιδιού από την κοινωνική αλληλεπίδραση.

➤ **Ο ρόλος του σχολικού κοινωνικού λειτουργού**

Το αντικείμενο εργασίας του κοινωνικού λειτουργού είναι ευρύτατο και καθορίζεται από την ελληνική νομοθεσία. Ιδιαίτερα, στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, ο κοινωνικός λειτουργός έχει αυξημένα καθήκοντα και αρμοδιότητες.

- Είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ σχολείου, οικογένειας και άλλων κοινωνικών φορέων και υπηρεσιών με επίκεντρο το παιδί και τις ιδιαίτερες ανάγκες του.
- Συνεργάζεται συστηματικά και προγραμματισμένα με τις οικογένειες των μαθητών του σχολείου, επιδιώκοντας τη θετική στάση της οικογένειας στο πρόβλημα του μαθητή και την ανάπτυξη υγιών ενδοοικογενειακών σχέσεων.

Οι σχολικοί κοινωνικοί λειτουργοί εκπαιδεύονται ειδικά για να μπορούν να προσδιορίσουν τους μαθητές, οι οποίοι βρίσκονται σε κίνδυνο και για να παρεμβαίνουν στις οικογένειές τους με την εξέταση των ανησυχιών, συμπεριλαμβανομένης της κατάχρησης ουσιών, σωματικής και πνευματικής υγείας και της σχολικής βίας. Αφιερώνονται στη βελτίωση των σχολικών συστημάτων και την ανακούφιση των συστηματικών εμποδίων στην εκπαίδευση.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι καταρτισμένοι για να αναπτύσσουν προγράμματα, τα οποία αφορούν

- α) κοινωνικές δεξιότητες,
- β) υπηρεσίες συμβουλευτικής καθοδήγησης. Επίσης, ασχολούνται με την επαγγελματική ανάπτυξη για όλο το σχολικό προσωπικό και σωστό προγραμματισμό μετάβασης του παιδιού από το σχολικό περιβάλλον σε άλλο.

➤ **Πρωτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα**

Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνει το Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό σχολείο. Σκοπό έχει να παρέχει στον μαθητή ορισμένες γνώσεις, αλλά πρέπει και να

βοηθά το παιδί να ενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο. Στο σχολείο το παιδί μαθαίνει να κοινωνικοποιείται, μέσα από τις ομάδες που δημιουργούνται στις διάφορες δραστηριότητες και τα σπορ που συμμετέχει.

- **Το νηπιαγωγείο**

Από το 2007, που εγκρίθηκε ο νόμος για την υποχρεωτική φοίτηση στο νηπιαγωγείο, το αποτέλεσμα ήταν να καλυφθούν οι θέσεις στα νηπιαγωγεία που υπήρχαν, αλλά και να μείνουν αρκετά νήπια εκτός. Ωστόσο, τα παιδιά είναι σημαντικό να πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο, διότι αναπτύσσονται ολόπλευρα σε ένα συναισθηματικά ασφαλές περιβάλλον με ενήλικες και τους προσφέρονται σεβασμός, εμπιστοσύνη, διάλογος και παιχνίδι. Επίσης το νηπιαγωγείο βοηθά στην ομαλή ένταξη αργότερα στο Δημοτικό σχολείο.

- **Ειδικά σχολεία**

Παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, όπως μαθησιακές δυσκολίες, προβλήματα όρασης, ακοής, νοηματικής υστέρησης, αυτισμό, νευρολογικές και άλλες παθήσεις, σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες, πολλαπλές αναπηρίες και προβλήματα λόγου και ομιλίας, πηγαίνουν σε ειδικά σχολεία. Εκεί αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους, βελτιώνουν τις δεξιότητές τους, μαθαίνουν να αυτοεξυπηρετούνται και να κοινωνικοποιούνται. Γι' αυτά τα παιδιά υπάρχουν διάφορα πλαίσια :

- Τοποθετούνται σε κανονική τάξη, όπου ο μαθητής, αν το επιτρέπει η πάθησή του μετέχει σε όλες ή στις περισσότερες δραστηριότητες των άλλων παιδιών .
- Τοποθετούνται σε τμήματα ένταξης, όπου είναι προσαρμοσμένα στο κανονικό σχολείο και τα παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς ή μαθησιακές δυσκολίες υποβοηθούνται από ειδικό δάσκαλο.
- Με την παράλληλη στήριξη, ένας ειδικός παιδαγωγός βρίσκεται καθ' όλη τη διάρκεια των διδακτικών ωρών κοντά στο παιδί και το βοηθά είτε να παρακολουθήσει στο μάθημα είτε να ενταχθεί στο παιχνίδι.
- Με την κατ' οίκον διδασκαλία εξυπηρετούνται μαθητές με χρόνια νοσήματα ή νοσήματα που δεν επιτρέπουν τη φοίτησή τους στο σχολείο. Ωστόσο, αυτή η μορφή δεν προτιμάται και είναι δύσκολο να εγκριθεί, καθώς απομονώνει το παιδί από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.
- Τα ειδικά σχολεία δέχονται παιδιά με προβλήματα τα οποία εμποδίζουν το μαθητή να ενταχθεί, με τον οποιοδήποτε τρόπο, στο κανονικό σχολείο.

Για να εξυπηρετηθούν τα ΑΜΕΑ στα κανονικά σχολεία πρέπει να υπάρχουν υποδομές, ώστε να μπορούν να κινούνται και να εξυπηρετούνται με ευκολία, διαμορφωμένοι χώροι υγιεινής και ασφάλεια. Επίσης, το προσωπικό πρέπει να

είναι καταρτισμένο, όχι μόνο για να ανταποκριθεί στις μαθησιακές ιδιαιτερότητες των μαθητών αυτών, αλλά και για να προωθήσει την αποδοχή τους από το υπόλοιπο μαθητικό δυναμικό.

- **Διαπολιτισμικά σχολεία**

Επειδή η φοίτηση των παιδιών μεταναστών στο Ελληνικό Δημοτικό Σχολείο είναι δύσκολη, καθώς δεν μιλούν την ελληνική γλώσσα και δεν μπορούν να ανταποκριθούν ούτε στις μαθησιακές απαιτήσεις, ούτε να ενταχθούν σε ομάδες, λειτουργούν τα διαπολιτισμικά σχολεία. Εκεί τα παιδιά μαθαίνουν σταδιακά την ελληνική γλώσσα, τις συνήθειες και τον πολιτισμό της χώρας μας, παράλληλα με όλα τα υπόλοιπα μαθήματα. Ο ρυθμός διδασκαλίας είναι πιο αργός. Τα σχολεία αυτά δεν βοηθούν στην κοινωνικοποίηση των μαθητών με έλληνες υπηκόους, για αυτό η φοίτηση είναι τις περισσότερες φορές προσωρινή.

Στην Ελλάδα τα παιδιά μεταναστών, που έχουν έρθει σε επαφή με την ελληνική γλώσσα ή σε περιοχές που δεν υπάρχει διαπολιτισμικό σχολείο, μπορεί να φοιτήσουν στο κανονικό σχολείο και τους παρέχεται επιπλέον βοήθεια στα πλαίσια του τμήματος ένταξης. Ωστόσο, εκεί υπάρχει το ζήτημα του ρατσισμού και η αποδοχή από το ευρύτερο μαθητικό και κοινωνικό σύνολο.

Οι εκπαιδευτικοί καθώς και τα παιδιά θα πρέπει να λειτουργούν σε ένα κλίμα αποδοχής των διαφορών τους, να αναπτύξουν το σεβασμό στη διαφορετικότητα και να καταπολεμήσουν ή να αποφύγουν τη διαμόρφωση στερεοτύπων.

- **Ρόλοι του Εκπαιδευτικού**

Σε συσχέτιση με τη μεθοδολογία που εφαρμόζει ο εκπαιδευτικός, μπορούμε να καθορίσουμε τους ρόλους που αυτός αναλαμβάνει, με σκοπό να διευκολύνει την πορεία της διδασκαλίας και να γίνει περισσότερο αποτελεσματικός. Έτσι λοιπόν ο εκπαιδευτικός θα όφειλε να αναλάβει ρόλους σύμφωνα με τις σχέσεις που έχει με τους μαθητές του, με τους τρόπους εργασίας που αυτός υιοθετεί και τις τεχνικές που χρησιμοποιεί.

A) Στο πλαίσιο των σχέσεων με τους μαθητές, ο εκπαιδευτικός θα όφειλε να

αναλάβει ρόλους ως:

- μεσάζοντας ανάμεσα στη γνώση και στο μαθητή, του οποίου διευκολύνει τη μάθηση
- ανθρωπιστής και δημοκράτης
- σύμβουλος και διακριτικός οδηγός
- «ψυχοθεραπευτής», ψυχολόγος, κοινωνιολόγος, παιδαγωγός.

Επιπλέον, ο σύγχρονος εκπαιδευτικός θα όφειλε να:

- αγαπάει τη δουλειά του και τα παιδιά
- σέβεται τους μαθητές
- βοηθάει τα παιδιά
- ενθαρρύνει τους μαθητές προσφέροντάς τους την εμπειρία της επιτυχίας
- αποδέχεται την προσωπικότητα των μαθητών και χρησιμοποιεί τις ιδέες τους
- δημιουργεί μια αυθεντική παιδαγωγική σχέση και ένα ευνοϊκό κλίμα, κλίμα ασφάλειας και ζεστής ατμόσφαιρας
- να συμβάλλει ώστε να επικρατεί στην τάξη πνεύμα επικοινωνίας και συνεργασία μέσω της ανάδρασης
- δημιουργεί σχέσεις εμπιστοσύνης και γενναιοδωρίας, δηλαδή μια φιλική σχέση, που αποτελεί άλλωστε το στόχο της αυθεντικής Παιδαγωγικής
- έχει πάντα χρόνο για τα παιδιά, να τους μιλάει, να τα ακούει
- ενδιαφέρεται για τη δουλειά και την πρόοδο όλων των μαθητών
- εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες για τους μαθητές του, χωρίς να διάκειται ευνοϊκά μόνο έναντι των παιδιών που είναι πιο έξυπνα
- συμπεριφέρεται με τον ίδιο τρόπο σε όλους τους μαθητές, αγόρια και κορίτσια, κάθε φυλής, κοινωνικής τάξης κι επιπέδου
- αποφεύγει τις παράλογες απειλές και τις συγκρούσεις που προκαλούν στρες
- κρατά την ψυχραιμία του.

Β) Στο πλαίσιο των τρόπων δουλειάς που υιοθετεί, ο εκπαιδευτικός θα όφειλε να αναλάβει τους ρόλους του:

- διαχειριστή της πειθαρχίας
- εμπυχωτή που οργανώνει δραστηριότητες, διανέμει το λόγο, κινεί τη συζήτηση και οδηγεί σε συμπεράσματα
- ερευνητή
- διοργανωτή της εκμάθησης που σχεδιάζει το μάθημα, συγκεντρώνει το διδακτικό υλικό, μετατρέπει και προσαρμόζει τη διδασκαλία του
- συζητητή με γνώσεις Ψυχολογίας, Κοινωνιολογίας και πολιτιστικών θεμάτων
- δασκάλου της γνώσης, αλλά και της καλής συμπεριφοράς
- έμπειρου επιμορφωτή
- αξιολογητή.

Επιπλέον, ο σύγχρονος δάσκαλος θα όφειλε να:

- εργάζεται κι ενδιαφέρεται για την εξέλιξή του
- διδάσκεται από τους μαθητές του, από την εμπειρία του, ακόμη κι από την αποτυχία, χωρίς την αίσθηση της ανεπάρκειας και το συναίσθημα της ενοχής
- αναπτύσσει εξίσου τις γνώσεις και τα συναισθήματα των μαθητών
- διαφυλάσσει τις θεμελιώδεις πολιτιστικές αξίες.

Γ) Τέλος, στο πλαίσιο των τεχνικών που χρησιμοποιεί, ο εκπαιδευτικός θα όφειλε να αναλάβει το ρόλο του τεχνικού (να ξέρει να χρησιμοποιεί το μαγνητόφωνο, το βίντεο, την αίθουσα της πληροφορικής, το εργαστήριο, τη δορυφορική τηλεόραση μέσα στα σχολεία).

Επιπλέον, θα όφειλε να:

- χειρίζεται καλά τη γλώσσα
- υιοθετεί καινούριες ιδέες και
- σχηματίζει μικτές ομάδες μαθητών για τις ομαδικές δραστηριότητες
- επιδεικνύει ευελιξία στην οργάνωση του μαθήματος.

➤ Κοινωνική αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους

Το αναπτυσσόμενο άτομο ζει σε δυο κόσμους : στον κόσμο των ενηλίκων και στον κόσμο των συνομηλίκων. Αλληλεπιδρά και διαμορφώνει δεσμούς και με τους μεγάλους και με τους μικρούς. Χρονικά προηγείται το ενδιαφέρον και η προσκόλληση προς τους μεγάλους. Το ενδιαφέρον για τους συνομηλίκους εκδηλώνεται περί το τέλος του 2^{ου} έτους και με την πάροδο της ηλικίας γίνεται εντονότερο, με αντίστοιχη μείωση της προσκόλλησης προς τους ενηλίκους. Ακόμη και από τα πρώτα χρόνια της νηπιακής ηλικίας, που το παιδί εγκλωβισμένο μέσα στον εγωκεντρισμό, δεν μπορεί ακόμη να αλληλεπιδρά με τους συνομηλίκους, προτιμά και επιδιώκει να βρίσκεται και να παίζει δίπλα στα άλλα παιδιά.

Στο 4^ο έτος το παιδί αρχίζει πλέον να συμμετέχει ενεργά σε κοινές δραστηριότητες με άλλα παιδιά. Με την είσοδο στο σχολείο το παιδί έχει περισσότερες και πιο ποικίλες ευκαιρίες να διευρύνει τις διαπροσωπικές του σχέσεις με παιδιά και να συμμετέχει ενεργά σε ομάδες συνομηλίκων.

Οι ομάδες των συνομηλίκων είναι ασφαλώς ομάδες παιχνιδιού. Το παιδί μέσα στην ομάδα των συνομηλίκων, εξασφαλίζει συντρόφους για παιχνίδι, οι οποίοι έχουν περίπου τις ίδιες ικανότητες και δεξιότητες, τα ίδια ενδιαφέροντα και ασχολίες, και έτσι παρέχονται ευκαιρίες για ισότιμη συμμετοχή και δίκαιο συναγωνισμό. Μέσα όμως σε ένα τέτοιο πλαίσιο αλληλεπίδρασης, το παιδί μαθαίνει γνώσεις και δεξιότητες, αντιμετωπίζει καταστάσεις και βιώνει ψυχικές ικανοποιήσεις, τις οποίες δεν είναι δυνατό να αντλήσει από την αλληλεπίδρασή του με τους ενηλίκους.

Η σχέση «παιδιού-παιδιού» και «παιδιού-ενηλίκου» είναι διαφορετικές. Η σχέση «παιδιού-ενηλίκου» είναι σχέση ανισότητας υπέρ του παιδιού καθώς το παιδί είναι το προστατευόμενο μέλος της δυάδας αυτής. Ο ενήλικος πρέπει να δείξει, προς την συμπεριφορά του παιδιού, υποχωρητικότητα, ανοχή. Έχει την

υποχρέωση και την ευθύνη να προβλέπει ενδεχόμενα, να αποτρέπει καταστάσεις και να διαμορφώνει συνθήκες που θα εξασφαλίζουν στο παιδί όσο το δυνατό θετικότερες διαπροσωπικές εμπειρίες. Αντίθετα, στην ομάδα των συνομηλίκων το παιδί χάνει την προνομιακή μεταχείριση. Γίνεται ένας μεταξύ πολλών ομοίων του, θα συναντήσει ποικίλες καταστάσεις –το εριστικό παιδί, το επιθετικό παιδί, το αδιάφορο – και τις ποικίλες αυτές διαπροσωπικές διαφορές θα πρέπει να ρυθμίσει μόνο του.

Μια άλλη επίσης διαφορά, ανάμεσα στη σχέση «παιδιού – παιδιού», και στη σχέση «παιδιού- ενηλίκου», είναι ότι η συμπεριφορά των παιδιών είναι αυθόρμητη. Η συμπεριφορά των ενηλίκων είναι «φτιασιδωμένη» από τις επιδράσεις της μακράς εμπειρίας της κοινωνικοποίησης. Μια τέτοια σχέση βοηθά το παιδί να αποκτήσει μια εναργέστερη εικόνα του εγώ του.

Τα παιδιά της σχολικής ηλικίας με ευκολία διακρίνουν τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά των συμπαικτών τους και με ευστοχία χρησιμοποιούν αυτά τα χαρακτηριστικά στην αλληλεπίδρασή τους. Αυτόν τον σκοπό άλλωστε εξυπηρετούν και τα παρατσούκλια που τόσο συχνά χρησιμοποιούν τα παιδιά της σχολικής ηλικίας. Οι κρίσεις αυτές των συνομηλίκων επηρεάζουν τον τρόπο που βλέπει το παιδί τον εαυτό του. Φαίνεται ότι τελικά το παιδί φθάνει να βλέπει τον εαυτό του με τα μάτια των συνομηλίκων του.

Η ομάδα των συνομηλίκων είναι και ομάδα αναφοράς, προς την οποία το παιδί προσβλέπει για πρότυπα συμπεριφοράς. Στα έξι χρόνια του δημοτικού σχολείου παρατηρείται μια συνεχώς αυξανόμενη τάση του παιδιού να αντιπαραθέτει στις απόψεις των γονέων και των δασκάλων για το τι είναι σωστό ή εσφαλμένο, καλό ή κακό και τις απόψεις της ομάδας των συνομηλίκων του. Δεν εγκαταλείπει ξαφνικά τις απόψεις των σημαντικών ενηλίκων, αλλά στο εξής όλο και περισσότερο αρχίζει να «μετρά» και η γνώμη της παρέας. Κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο στοιχείο για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.

Οι πρώτες επιδράσεις των συνομηλίκων πραγματοποιούνται μέσα στην οικογένεια μεταξύ των αδελφών. Με την πάροδο της ηλικίας το παιδί διευρύνει τον κύκλο των επαφών του έξω από το σπίτι με παιδιά έξω από την οικογένεια.

➤ **Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των παιδικών ομάδων**

Στα πρώτα σχολικά χρόνια οι παιδικές ομάδες έχουν μια ρευστότητα και χαλαρότητα στην οργάνωση. Στα τελευταία σχολικά χρόνια, τα παιχνίδια γίνονται ολοένα περισσότερο πιο οργανωμένα, με σαφή διαχωρισμό ρόλων και κατανομή έργου και με κανόνες λειτουργίας προς τους οποίους συμμορφώνονται τα μέλη.

Ένα άλλο αναπτυξιακό χαρακτηριστικό των παιδικών ομάδων είναι ότι οι συναναστροφές με την πάροδο της ηλικίας γίνονται ολοένα και λιγότερο ετερόφυλες, ενώ αρχικά ουδεμία σημασία δίνεται στο φύλο των συμπαικτών. Στο 10^ο έτος υπάρχει σαφής διαχωρισμός των ομάδων με βάση το φύλο. Οι ομάδες συνομηλίκων γίνονται επομένως ομόφυλες. Με την είσοδο στο σχολείο, η έννοια του φύλου έχει σαφώς διαμορφωθεί και το παιδί αφιερώνει τα επόμενα παιδικά χρόνια για να αποκτήσει και να σταθεροποιήσει τις μορφές συμπεριφοράς που χαρακτηρίζουν το φύλο του.

Με την πάροδο της ηλικίας αυξάνει και η σημασία που έχει η συμμετοχή του παιδιού στην ομάδα. Η επιθυμία να είναι με άλλα παιδιά, η προθυμία για συμμόρφωση προς τους κανόνες και τα πρότυπα συμπεριφοράς της ομάδας γίνονται εντονότερα στα 10-13 χρόνια.

Ασφαλώς ο βαθμός συμμόρφωσης του παιδιού στην ομάδα των συνομηλίκων είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων, όπως π.χ. του χρόνου που αλληλεπιδρά το παιδί με τους συνομηλίκους κ.α. Όσο λιγότερο χρόνο διαθέτει το παιδί για αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους του, τόσο πιο μειωμένη είναι η τάση του παιδιού να αντιγράψει τη συμπεριφορά των άλλων παιδιών. Ομοίως όσο πιο προσκολλημένο είναι το παιδί προς τους γονείς του και όσο περισσότερο αλληλεπιδρά με τα πρόσωπα του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος, τόσο μικρότερη είναι η συμμόρφωση του παιδιού προς τις απόψεις των συνομηλίκων. Επίσης, όσο πιο μεγάλη είναι η δημοτικότητα και η αποδοχή του παιδιού από την ομάδα τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση του για συμμόρφωση προς τα πρότυπα συμπεριφοράς της ομάδας.

➤ **Η αναπτυξιακή κρίση του εγώ «παραγωγικότητα η ανεπάρκεια»**

Κατά την σχολική ηλικία κυριαρχεί η αναπτυξιακή κρίση «παραγωγικότητα ή ανεπάρκεια». Το κυρίαρχο ψυχοκοινωνικό στοιχείο στην ηλικία αυτή αντικατοπτρίζεται στην δίψα και στην επιμονή του παιδιού για την απόκτηση ποικίλων νέων δεξιοτήτων και για την ανάληψη και εκτέλεση ποικίλων δραστηριοτήτων. Έτσι το παιδί νιώθει ότι είναι ικανό, άξιο, επιδέξιο, αποτελεσματικό να αντιμετωπίζει νέες καταστάσεις και να ασκεί έλεγχο στο περιβάλλον του.

Στην προηγούμενη φάση το παιδί ικανοποιούνταν με την ανάληψη και μόνο πρωτοβουλιών για την εκτέλεση διαφόρων δραστηριοτήτων, χωρίς να ενδιαφέρεται για την ολοκλήρωσή τους. Τώρα νιώθει ικανοποίηση και χαρά, όχι

μόνο όταν ελεύθερα επιλεγεί και με δική του πρωτοβουλία επιχειρεί να εκτελέσει ποικίλες δραστηριότητες, αλλά κυρίως όταν τις ολοκληρώνει.

Η τάση του παιδιού της σχολικής ηλικίας για φιλοπονία και παραγωγικότητα διατρέχει όμως διττό κίνδυνο. Ένας κίνδυνος είναι να παρεμποδιστεί η έκδηλη αυτή τάση του παιδιού για φιλοπονία και παραγωγικότητα και το παιδί να αρχίσει να νιώθει συναισθήματα ανεπάρκειας και μειονεκτικότητας. Μια τέτοια αρνητική απόληξη της αναπτυξιακής κρίσης «παραγωγικότητα ή ανεπάρκεια» μπορεί να είναι αποτέλεσμα λανθασμένων χειρισμών τόσο εκ μέρους των γονέων όσο και εκ μέρους του σχολείου. Έτσι, αν το περιβάλλον του παιδιού αποθαρρύνει και παρεμποδίζει το παιδί στην προσπάθειά του για παραγωγικότητα, θα προβάλλει ως ισχυρό στοιχείο της προσωπικότητας του παιδιού, το συναίσθημα της ανεπάρκειας και της μειονεκτικότητας. Συναισθήματα ανεπάρκειας είναι δυνατό να δημιουργηθούν αν το παιδί δεν έχει επιτύχει ψυχολογικό «απογαλακτισμό» από το μητρικό πρόσωπο. Επίσης, συναισθήματα μειονεκτικότητας μπορεί να δημιουργηθούν, όταν οι επιδιώξεις που θέτουν οι άλλοι ή το ίδιο το παιδί είναι εξωπραγματικές. Ιδιαίτερη σημασία στη φάση αυτή έχει η στάση του δασκάλου έναντι των πρώτων δυσκολιών που συναντά το παιδί στα σχολικά μαθήματα και στις πρώτες αποτυχημένες προσπάθειες του παιδιού να κατακτήσει τις σχολικές δεξιότητες.

Ένας δεύτερος πιθανός κίνδυνος είναι να ενισχυθεί τόσο πολύ η τάση του για φιλοπονία, ώστε το παιδί να θεωρεί την εργασία ως το μόνο ανθρώπινο καθήκον και την παραγωγικότητα ως το μόνο κριτήριο της αξίας ή της απαξίας του ανθρώπου.

• Η τάση του παιδιού για παραγωγικότητα και η ευθύνη του σχολείου

Είδαμε ότι το αναπτυσσόμενο άτομο κατά τη σχολική ηλικία δείχνει μία τάση για φιλοπονία και εργατικότητα και ότι, ανάλογα με τις εμπειρίες του, τελικά να διαμορφώνει μία γενική στάση απέναντι στη ζωή ή να νιώθει ότι είναι ένα άτομο ικανό και, στην αλληλεπίδρασή του με το περιβάλλον, επιδέξιο, αποτελεσματικό, παραγωγικό, άξιο να θέτει στόχους και να τους πραγματοποιεί ή αντίθετα, να μην έχει εμπιστοσύνη στις ικανότητές του, να νιώθει ότι είναι, ανεπαρκές, ανίκανο να φέρει σε πέρας κάθε έργο που επιχειρεί.

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του συναισθήματος της επάρκειας και της παραγωγικότητας διαδραματίζει η οικογένεια. Θετική επίδραση στην τάση του παιδιού για παραγωγικότητα ασκούν ασφαλώς οι γονείς που παίρνουν χρόνο και διδάσκουν στα παιδιά τους διάφορες δεξιότητες, που δείχνουν εμπιστοσύνη

στις ικανότητες του παιδιού και, με υπομονή και υπερηφάνεια, παρακολουθούν και δέχονται τις προσπάθειες του παιδιού για επιτεύγματα. Αντίθετα, οι γονείς που είναι υπερπροστατευτικοί και αγχώδεις, που συστηματικά υποτιμούν τις ικανότητες και τα επιτεύγματα του παιδιού, που μεγιστοποιούν τις αποτυχίες και τα σφάλματα του παιδιού, που θέτουν στο παιδί εξωπραγματικούς στόχους, έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα το παιδί τους να νιώθει μειονεκτικά.

Ο κατεξοχήν όμως χώρος, όπου δοκιμάζεται και επιλύεται η κρίση, <<παραγωγικότητα ή ανεπάρκεια>>, είναι το σχολείο. Η φοίτηση στο σχολείο παραδοσιακά είναι συνυφασμένη με επιδόσεις, αξιολογήσεις των επιδόσεων αυτών και την αντιμετώπιση από το παιδί ενός κοινού προγράμματος ποικίλων μαθήσεων και δραστηριοτήτων, όπου τα επιτεύγματά του κρίνονται.

Στο σχολείο διευθύνουν άγνωστοι ενήλικοι και τα επιτεύγματα του παιδιού υπόκεινται στη διαπροσωπική σύγκριση. Έτσι λοιπόν, η τάση του παιδιού για παραγωγικότητα επηρεάζεται όχι μόνο από τις δικές του ικανότητες, αλλά και από άλλους εξωατομικούς παράγοντες της σχολικής ζωής και από την γενικότερη ατμόσφαιρα που επικρατεί στο σχολείο-ατομικός ανταγωνισμός και διατομική σύγκριση.

Ο δάσκαλος μπορεί να ενισχύσει το αυτοσυναίσθημα και την αυτοεκτίμηση των μαθητών του κατά ποικίλους τρόπους. Ο ευσυνείδητος δάσκαλος πρέπει να αναζητήσει τους τρόπους αυτούς και να τους χρησιμοποιήσει σε όλες τις δραστηριότητες της σχολικής ζωής. Ένας τρόπος είναι να δίνει την δυνατότητα σε όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές να διακριθούν σε κάποιο τομέα. Ένας άλλος τρόπος είναι να καταβάλλει προσπάθεια να περιορίσει τις δυσκολίες του παιδιού και να μεγιστοποιεί την ενθάρρυνση και την ενίσχυση για κάθε επίτευγμά του. Ένας άλλος τρόπος είναι να χρησιμοποιεί στην αξιολόγηση όχι μόνο διατομικά κριτήρια αξιολόγησης, δηλαδή την επίδοση του μαθητή σε σύγκριση με την επίδοση των άλλων μαθητών, αλλά και με ενδοατομικά κριτήρια, δηλαδή να αξιολογεί την επίδοση του μαθητή σε σύγκριση με την αρχική του επίδοση. Το σημαντικότερο από όλα είναι να διαμορφώνει μια ατμόσφαιρα πρόσφορη για συνεργασία και σεβασμό της ατομικότητας, όλων από όλους.

➤ **Η επιθετικότητα του παιδιού στο σχολείο και στην οικογένεια**

Η επιθετικότητα και η αντιδραστική συμπεριφορά αποτελούν το 1/3 των προβλημάτων συμπεριφοράς που αντιμετωπίζουν σήμερα οι ψυχολόγοι και οι παιδαγωγοί. Η επιθετικότητα αναφέρεται πάντα σε συμπεριφορές που έχουν ως στόχο να βλάψουν τον άλλο. Αν δεν υπάρχει αυτή η πρόθεση, όση ζημιά κι αν προκαλεί μια συμπεριφορά, δεν μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε ως επιθετική.

Οι περισσότεροι σήμερα επιστήμονες (κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, παιδαγωγοί) αποδέχονται ότι η επιθετικότητα αποτελεί ένα πολύ ευρύ φάσμα επιθετικών τρόπων συμπεριφοράς καταστρεπτικού χαρακτήρα, που εκδηλώνονται με λόγια ή με πράξεις ή ακόμη και με τη σιωπή και κατευθύνονται συνειδητά ή ασυνείδητα εναντίον διαφόρων αντικειμένων δηλ. ανθρώπων, ζώων, πραγμάτων ή ακόμη και εναντίον του ίδιου του ατόμου.

Πιο συγκεκριμένα τα παιδιά που χαρακτηρίζονται από επιθετικότητα είναι συνήθως **ανυπάκουα, αρνητικά, δείχνουν απάθεια** και παρουσιάζουν **αντιδραστική και προκλητική** συμπεριφορά προς τα μέλη της οικογένειάς τους, το διδακτικό προσωπικό του σχολείου και γενικά προς τα άτομα που κατέχουν εξουσία.

Η αντιδραστική και επιθετική συμπεριφορά των παιδιών δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις τους με την οικογένεια, τους συνομήλικους και το σχολείο. Δημιουργεί όμως προβλήματα και στα ίδια τα παιδιά γιατί δεν τους δίνει τη δυνατότητα να μάθουν κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές οι οποίες θα αποτελέσουν αργότερα τη βάση για την ομαλή ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο.

Δυστυχώς πολλά από τα παιδιά αυτά συνεχίζουν να παρουσιάζουν επιθετική συμπεριφορά και βία και ως ενήλικες.

Σύμφωνα με άλλους επιστήμονες, η επιθετική συμπεριφορά είναι **έμφυτη** στον άνθρωπο από τη στιγμή που γεννιέται.

Είναι φυσικό, άλλωστε, αφού αποτελούμαστε από σάρκα και αίμα, ένα μέρος της «ενεργητικότητάς μας» μας να οφείλεται σε βιολογικούς παράγοντες του σώματός μας, σε ορμόνες και σε εγκεφαλικούς ή ψυχολογικούς μηχανισμούς, που μας οδηγούν κάτω από ορισμένες συνθήκες (πίεση, φόβο, ένταση, δυστυχία) σε κάποιες εκρήξεις. Κάτι τέτοιο ισχύει, ενδεχομένως, περισσότερο για τα μικρά παιδιά, τα οποία, όταν ζουν κάτω από παρόμοιες συνθήκες πίεσης ή φόβου, δεν έχουν εύκολα διαθέσιμες τις ικανότητες να αντιδράσουν ψύχραιμα και ήρεμα.

Ωστόσο, επειδή όλοι - ανεξάρτητα από την κληρονομιά που κουβαλάμε ή το χαρακτήρα μας ζούμε σε ένα κόσμο με πολιτισμό και εξωτερικές επιδράσεις, η συμπεριφορά που έχουμε, επηρεάζεται κυρίως από τις συνθήκες της ζωής μας. Έτσι και η «επιθετική συμπεριφορά των παιδιών μας, όταν εμφανίζεται, δεν είναι τόσο ενστικτώδης. Είναι μια αντίδραση που πηγάζει από κάποια σοβαρή εξωτερική (περιβαλλοντική) αιτία ή είναι μια μαθημένη κατάσταση.

Τα παιδιά μαθαίνουν να φέρονται επιθετικά από εμάς τους ίδιους τους γονείς (ή άλλους ενήλικους), παρατηρώντας μας και αντιγράφοντας τη συμπεριφορά

μας. Με άλλα λόγια, υπάρχουν παράγοντες που βοηθούν να εκδηλωθεί η επιθετικότητά τους, αν συντρέχουν και κάποιοι άλλοι λόγοι από αυτούς που αναφέραμε (χαμένα όνειρα, απαγορεύσεις, ανεκπλήρωτες επιθυμίες).

- **Η επιθετικότητα στην οικογένεια και στο σχολείο**

1. Στην οικογένεια

α. **Η επιθετικότητα των γονέων προς τα παιδιά**, οφείλεται σε κοινωνικο-ψυχολογικά, κοινωνικο-οικονομικά, και πολιτισμικά αίτια. Το μέγεθος της κατοικίας, οι συνθήκες διαβίωσης, η προσπάθεια εξισορρόπησης της χαμηλής κοινωνικής προέλευσης, η αδυναμία των γονέων να πείσουν τα παιδιά ν' αναγνωρίσουν και να ενστερνιστούν τις παραδοσιακές αξίες, η ταύτιση των παιδιών με σύγχρονα πρότυπα, το δικαίωμα της μητέρας για εργασία κι ελευθερία, είναι λόγοι που δημιουργούν επιθετική συμπεριφορά.

β. Η επιθετική συμπεριφορά των γονιών, η συνεχής κηδεμόνευση κι εξάρτηση, η ενοχλητική ανάμειξη στην προσωπική ζωή των παιδιών, η διεκδίκηση από μέρους των παιδιών των δικαιωμάτων τους, η διαφορά αντιλήψεων και διαφορά ηλικίας, δημιουργούν ανάμεσα στα παιδιά και στους γονείς ένα κενό επικοινωνίας με αποτέλεσμα την επιθετικότητα και τη σύγκρουση.

γ. Πολύ συχνά επίσης **ανάμεσα στ' αδέρφια δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα επιθετικότητας.**

Η σύνθεση και το μέγεθος της οικογένειας, οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των συζύγων και με τα παιδιά τους, η κοινωνικό-οικονομική κατάσταση και προέλευση, η γέννηση ενός παιδιού, η ανάληψη του ρόλου του πατέρα και της μητέρας από τα μεγαλύτερα, η αυταρχική αγωγή, είναι αιτίες δημιουργίας επιθετικότητας τόσο των μεγαλύτερων αδερφών όσο και των γονέων σε βάρος των μικρότερων παιδιών.

2. Στο σχολείο

α. Η διάψευση των προσδοκιών του δασκάλου για τους μαθητές του, οι δυσκολίες της μαθησιακής διαδικασίας, η αμφισβήτηση του ρόλου του από ορισμένα παιδιά και η αυταρχική αγωγή του εκπαιδευτικού, **πολύ συχνά δημιουργούν ή ενισχύουν την επιθετικότητά του προς τους μαθητές του.**

β. Αλλά και η **επιθετικότητα των μαθητών προς το δάσκαλό τους** έχει τις ρίζες της στην εξουσία του δασκάλου, στην αδυναμία ή και στην άρνηση του μαθητή να πειθαρχήσει και να αποδεχθεί τη σχολική κουλτούρα, στην αγνόηση της προσωπικότητας του παιδιού κατά την αξιολόγηση, στην απονομή στερεοτύπων και ετικετών, στη διάψευση των προσδοκιών των παιδιών για το δάσκαλό τους και στην ίδια την επιθετικότητα του εκπαιδευτικού.

Ιδιαίτερη προσοχή οφείλουμε να δώσουμε ως γονείς και ως εκπαιδευτικοί στη σημασία της λεκτικής επιθετικότητας, η οποία είναι καταστρεπτική για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, όταν έχουμε ως παραλήπτη τα μικρά παιδιά, που όχι μόνο δεν μπορούν να κρίνουν, αλλά και να αντισταθούν στην κρίση /κατηγορία που τα εντάσσουν γονείς, εκπαιδευτικοί ή άλλοι ενήλικοι.

γ. Η **μίμηση εξάλλου γονεϊκών και διδασκαλικών προτύπων, ο ανταγωνισμός, ο στιγματισμός και η περιθωριοποίηση** είναι σημαντικές αιτίες για τη δημιουργία αμφίδρομης επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο ανάμεσα στα ίδια τα παιδιά.

• Τι κρύβεται πίσω από την επιθετικότητα

Η καταστροφική συμπεριφορά είναι επιθετικότητα. Η ειρωνεία, η αδιαφορία είναι είδος κρυφής επιθετικότητας. Μια μορφή επιθετικότητας είναι η παθητική η οποία περιλαμβάνει όλες τις μορφές επιθετικότητας, αλλά χωρίς ενεργητικό τρόπο π.χ. βλέπουμε παιδιά να πέφτουν κάτω, να μη κτυπούν κανένα. Ξαφνικά κυλιούνται στο πάτωμα την ώρα του μαθήματος, ξαπλώνουν στα θρανία πάνω κ.λπ. Το συναίσθημα που κρύβεται πίσω από την επιθετικότητα είναι ο θυμός. Κάποια άλλα συναισθήματα τον έχουν προκαλέσει. Αυτά συνήθως είναι ο φόβος και η απογοήτευση. Φόβος για αποτυχία, φόβος ότι δεν τον αποδέχονται όπως είναι. Φόβος ότι δεν αξίζει, φόβος ότι δεν θα τα καταφέρει.

Το αποτέλεσμα είναι η **χαμηλή αυτοεκτίμηση, συναισθήματα αναξιοσύνης**. Οπότε το παιδί αποσύρεται, κάθεται σε μια γωνιά και ορισμένες ώρες δεν ενοχλεί κανένα. Δε συμμετέχει στο μάθημα, γιατί φοβάται ότι θα κάνει λάθος. Κλείνεται στον εαυτό του, δεν επικοινωνεί με κανένα. Τα υπόλοιπα παιδιά βλέποντας τέτοια συμπεριφορά αποφεύγουν να το κάνουν παρέα. Το παιδί βλέποντας ότι δεν το κάνουν παρέα οι συμμαθητές του επιβεβαιώνει την αρχική του πεποίθηση ότι δεν αξίζει. Έτσι δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, ο κύκλος της αποτυχίας, της αναξιοσύνης που δυστυχώς επεκτείνεται πέρα από το σχολείο.

• Αίτια έκφρασης επιθετικότητας στο παιδί

1. Ένας τρόπος με τον οποίο γίνονται επιθετικά τα παιδιά είναι η **μίμηση**. Έτσι οικογένειες που είναι γενικά επιθετικές, έχουν παιδί που είναι κι αυτό **επιθετικό**.

2. Συμπεριφορά γονέα απέναντι στο παιδί. **Οι υπερβολικά αυστηροί γονείς** οι οποίοι τιμωρούν συχνά το παιδί ανάλογα με τη δική τους συναισθηματική κατάσταση και δεν αφήνουν περιθώρια συναισθηματικής **αντίδρασης και έκφρασης** από μέρους του παιδιού. Αλλά και το αντίθετο του αυστηρού γονέα, **οι υπερβολικά παραχωρητικοί γονείς** που δεν θέτουν όρια στη συμπεριφορά του παιδιού. Οι αδιάφοροι γονείς που αγνοούν τελείως ή και απορρίπτουν το παιδί.

3. **Κακοποίηση - Παραμέληση των γονέων απέναντι στο παιδί**. Όταν λέμε κακοποίηση, παραμέληση περιλαμβάνει: α) σωματική κακοποίηση (ξυλοδαρμοί κ.λ.π.) β) σεξουαλική κακοποίηση γ) αποστέρηση τροφής δ) παραμέληση ιατρικής φροντίδας ε) παραμέληση ασφάλειας στ) συναισθηματική παραμέληση και άλλες μορφές παραμέλησης.

4. **Άγχος στην οικογένεια** (έντονα οικονομικά προβλήματα, διαταραγμένες σχέσεις γονέων κ.λ.π.).

Τα παιδιά αυτά γίνονται επιθετικά και μέσω του μηχανισμού άμυνας που ονομάζεται «ταύτιση με τον επιτιθέμενο». Το παιδί δηλ. φοβάται αυτόν που επιτίθεται και για να αποφύγει το φόβο αυτό, εσωτερικεύει το πρότυπο του επιτιθέμενου και κάνει το ίδιο.

Σ' αυτό το σημείο καταλαβαίνουμε πόσο σημαντική είναι η στάση-συμπεριφορά του δασκάλου απέναντι στους μαθητές. Το παιδί που αντιδρά επιθετικά, προσπαθεί να επικοινωνήσει μαζί μας, κάτι θέλει να μας πει μ' αυτή τη συμπεριφορά. Θέλει να το ακούσουμε, να συζητήσουμε μαζί του και εμείς πολλές φορές όταν βλέπουμε μια τέτοια συμπεριφορά, είτε αρχίζουμε τις απειλές, είτε αδιαφορούμε είτε θυμώνουμε κι εμείς, έτσι διαιωνίζουμε τον κύκλο αυτό, άθελά μας, χωρίς να το καταλαβαίνουμε. Γινόμαστε κι εμείς επιθετικοί.

Έρευνες που έχουν γίνει αποδεικνύουν ότι τα παιδιά με χαμηλό βαθμό αποδοχής και με υψηλή επιθετικότητα εμφανίζουν προβλήματα στη μετέπειτα ζωή τους και συνήθως εγκαταλείπουν το σχολείο. Τα παιδιά αυτά δεν έχουν εξασκηθεί σε κοινωνικές δεξιότητες ώστε να επικοινωνήσουν με τους άλλους και να γίνουν αποδεκτά.

➤ **Δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο**

Η πλειονότητα των παιδιών έχει προς το σχολείο γενικώς θετική στάση. Στην γενική όμως θετική στάση των παιδιών απέναντι στο σχολείο, υπάρχουν και εξαιρέσεις. Ορισμένα παιδιά που ζουν σε υπερπροστατευτικό περιβάλλον και είναι υπερβολικά εξαρτημένα, νιώθουν έναντι του σχολείου φοβικά συναισθήματα, τα οποία, αν ενταθούν, είναι δυνατό να απολήξουν την σχολική φοβία. Άλλα παιδιά εγγράφονται, φοιτούν στην Α' τάξη, χωρίς να έχουν αποκτήσει ακόμη την απαιτούμενη σχολική ετοιμότητα. Άλλα παιδιά παρουσιάζουν διάφορες ελαφρές αναπτυξιακές αποκλίσεις. Άλλα παιδιά επίσης παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις και αναπηρίες. Τα παιδιά αυτά δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του συνήθους προγράμματος και απαιτούν ειδική αγωγή.

➤ **Σχολική φοβία**

Η σχολική φοβία εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους : το παιδί δείχνει διστακτικότητα να πάει στο σχολείο. Άλλοτε αρνείται να πάει στο σχολείο κατηγορηματικά. Άλλοτε, την ώρα που πρέπει να φύγει για το σχολείο παρουσιάζει συμπτώματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, όπως επιθετικότητα, υπερκινητικότητα. Άλλοτε παρουσιάζει ψυχοσωματικές διαταραχές, όπως εμετούς, κοιλόπονους κ.α

Η σχολική φοβία μπορεί να εκδηλωθεί σε οποιοδήποτε σημείο της σχολικής φοίτησης. Το μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίζεται στην Β' τάξη του δημοτικού και είναι συχνότερη στα κορίτσια. Δεν πρέπει να συγχέεται ο μαθητής με σχολική φοβία με το μαθητή «σκασιάρχη». Το «σκασιαρχείο» εμπεριέχει την ενσυνείδητη απόφαση να απομακρυνθεί από το σχολείο για λίγο, για να κάνει κάτι πιο διασκεδαστικό. Τα παιδιά με σχολική φοβία έχουν τη συγκατάθεση των γονέων τους να μην πάνε στο σχολείο και μένουν στο σπίτι. Πρέπει να σημειωθεί ότι το παιδί με σχολική φοβία λυπάται που δεν μπορεί να πάει στο σχολείο. Στην ηλικία αυτή η σχολική φοβία εκδηλώνεται, ως απέχθεια προς το σχολείο. Σε άλλες ηλικίες αργότερα θα εκδηλωθεί ως φυγή από τις επαγγελματικές και άλλες υποχρεώσεις.

Στις οικογένειες, όπου η μητέρα είναι υπερπροστατευτική και δεσμευτική, το παιδί δεν ενθαρρύνεται να αποκτήσει αυτονομία και πρωτοβουλία και γίνεται εξαρτημένο. Σε μια τέτοια σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ μητέρας και παιδιού, το άγχος του αποχωρισμού, που αποτελεί μια φυσιολογική – αναπτυξιακή εκδήλωση κατά το δεύτερο έτος της ηλικίας, αντί μετά το 18 μήνα να ατονήσει και να εξαφανιστεί, μονιμοποιείται και επαυξάνεται. Οι υπερπροστατευτικές μητέρες,

στη σκέψη ότι το παιδί θα βρεθεί μακριά τους, νιώθουν μοναξιά και ψυχικό κενό. Η ίδια «δεν το αφήνει» να πάει στο σχολείο.

➤ Προβληματική συμπεριφορά κατά την σχολική ηλικία

Υπάρχουν ορισμένες εκδηλώσεις στη συμπεριφορά του παιδιού, οι οποίες δυσκολεύουν τις διαπροσωπικές του σχέσεις και παρεμποδίζουν την ομαλή του προσαρμογή τόσο στο οικογενειακό όσο και στο σχολικό και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Οι εκδηλώσεις αυτές είναι γνωστές ως συμπτώματα προβληματικής συμπεριφοράς και υπάρχουν 4 σύνδρομα προβληματικής συμπεριφοράς.

- Αντικοινωνική συμπεριφορά : χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα, ανυπακοή, αρνητισμό και καταστροφική διάθεση.
- Υπερβολική αναστολή-νεύρωση: χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια, συναισθήματα μειονεξίας, άγχος και αμηχανία.
- Ανεπάρκεια – ανωριμότητα: περιλαμβάνει συμπτώματα συμπεριφοράς τα οποία είναι χαρακτηριστικά παιδιών μικρότερης ηλικίας.
- Ψυχοσωματικό σύνδρομο: περιλαμβάνει συμπτώματα ψυχοσωματικής υφής, όπως δερματική αλλεργία, ναυτία, ζαλάδες και πονοκέφαλοι.

• Πότε ένα σύμπτωμα είναι σοβαρό

Η σοβαρότητα ενός συμπτώματος εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες :

- Την συχνότητα εμφάνισης του συμπτώματος.
- Την εμφάνιση συγχρόνως και άλλων συμπτωμάτων.
- Τον βαθμό απόκλισης του συμπτώματος από το μέσο-φυσιολογικό.
- Την ένταση του συνοδευτικού συναισθήματος.
- Την αδυναμία αποφυγής του συμπτώματος.
- Την πιθανότητα να έλθει το παιδί αντιμέτωπο με τον νόμο.

Η παρουσία ενός ή πολλών συμπτωμάτων με τα παραπάνω χαρακτηριστικά πρέπει να μας βάλει σε ανησυχίες.

➤ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Είναι κοινά αποδεκτό πώς το σχολείο δεν είναι μόνο ο χώρος όπου μεταλαμπαδεύονται από τους δασκάλους στους μαθητές γνώσεις και δεξιότητες αλλά ο χώρος όπου παιδιά και έφηβοι κοινωνικοποιούνται-και ως φορέας κοινωνικοποίησης αποτελεί έναν πολύτιμο και αναντικατάστατο θεσμό.

➤ **Πηγές πληροφοριών:**

<http://www.specialeducation.gr/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=154>

<http://www.otyposnews.gr/archives/8331>